

הזכרון הראשון שלי, שקשור לריקוד, הוא תמונה שלי ושל אבי רוקדים בסלון לצלילי מפצח האגוזים. אני זוכרת אותו מסחרר אותי במעגלים סביב הסלון, ועד כמה הייתי מכושפת מהמוזיקה הזו, מהגדולה שהייתה בה, הקסם. בשלב מאוחר יותר הוא לקח אותי לראות את הבלט, וזו הייתה חוויה שמשנה חיים.

נולדתי בפרבר בפאתי העיר ניו יורק. ההורים שלי, כל אחד בדרכו, הטמיעו בנו, ששת ילדיהם, אהבה גדולה וחיבור לעם היהודי ולמדינת ישראל. הם השרישו בנו ביחד זהות יהודית חזקה ועמוקה. סוג החינוך לא קשור להיותנו דתיים שומרי מצוות, לא לזרם כזה או אחר, אלא לזהות של האדם כאינדיבידואל יהודי. על בסיס הרובד הזה, הבית שלנו גם היה בית דתי, שומר מצוות. נוסף לכך, אבא שלי היה ציוני נלהב בעל אהבה עזה לישראל. מאז ומעולם החלום שלו היה לעלות לארץ ישראל ולבנות את משפחתו בה, אבל דברים לא תמיד מסתדרים לפי התכניות, ועברו שנים רבות עד שהדבר קרה.

מעבר לערכים היהודיים והדתיים החזקים שנכחו בבית, היה דבר נוסף בעל נוכחות משמעותית נוספת - מוזיקה. לאבי הייתה אהבה מיוחדת לאופרה ולמוזיקה קלאסית. זה לא היה רק תחביב יקר ללבו, אלא המקצוע שלו. הידע שלו בתחום היה עצום. הייתה לו יכולת מדהימה לזהות יצירה מוזיקלית רק משמיעה של התווים הראשונים, ובו בזמן לומר מי היה המנצח ומי היו הזמרים. השמיעה המוזיקלית שלו הייתה יוצאת דופן ובמשך שני עשורים הוא הקדיש את חייו לניהול זמרי אופרה ברחבי העולם. לא פעם היו מתארחים בביתנו בשבת זמרי אופרה מפורסמים שזגו להסברים על הטקסים השונים, שמתנהלים בשולחן השבת.

כילדה, לעתים חשתי מבוכה לראות את אבא שלי נעמד במקום ציבורי, כדי לנצח על יצירה מוזיקלית שהתנגנה בראשו. כשגדלתי למדתי להעריך ולהתפעל מעוצמת התשוקה, הידע וההתרגשות שאדם יכול לחוש כלפי משהו. אני חושבת שהייתה לכך השפעה עצומה על ההתפתחות שלי ועל האישיות שלי וזה סלל את דרכי למקצוע שלי. כבר בגיל צעיר הוא היה לוקח אותי להופעות של להקות המחול הגדולות, מביא לי נעלי בלט חתומות מבלריות מפורסמות, קונה לי ספרים וקלטות על בלט ומטפח את הצמא שלי לראות, להרגיש ולהכיר את עולם הבלט. בשנים מאוחרות יותר, כשכבר למדתי בבית הספר של בת-דור, אבא כתב חוזה בינינו, שהצהיר כי כאשר אהיה רקדנית מפורסמת הוא יהיה האמרגן שלי. שנים רבות לאחר שהלך לעולמו מצאתי את החוזה הזה, והוא הזכיר לי עד כמה הוא ואימי היו גאים בי על בחירתי במחול והנחישות שלי להגיע רחוק בתחום, עוד דבר שאינו מובן מאליו במשפחה דתית.

אימא שלי לא עסקה באמנות, אבל צברה ידע ופיתחה עניין רב בתחום העיסוק של אבי והפכה למעין שותפה לדרך, שליוותה אותו לקונצרטים ולאופרות לעתים קרובות. הייתה לה ראייה עמוקה של הדרך לגביי, בה אני עתידה ללכת, לצד חששות עמוקים שהביעה בפניי, שאסטה מהדרך החינוכית שאבי והיא התוו לנו, ילדיהם. כשכל כך הרבה תרבות, יהדות וציונות היו חלק בלתי נפרד מחיי המשפחה בכל כך הרבה רבדים, לא פלא שהפכתי למי שאני היום.

כשהייתי בת תשע, עלינו לארץ והתחלתי ללמוד בלט בחוג קטן בעיר מגורינו, רעננה. לאחר ארבע שנים, הוריי החליטו לעבור ליישוב שערי תקווה שבשומרון. מורתי באותו הזמן הפצירה באמא שלי למצוא בית ספר ראוי יותר למחול עבורי, שכן זיהתה בי כישרון. אמא שאלה אותה את השאלה ששינתה את חיי - "איפה בית הספר הטוב ביותר שיש בישראל למחול?". זו אולי שאלה הגיונית עבור הורים חילונים, אבל היא פחות מובנת מאליו עבור משפחה דתית. אימא שלי ראתה הבינה את הפוטנציאל הגלום בי ושלחה אותי למקום האחד והיחיד שיכל לפתח פוטנציאל זה - בית הספר למחול בת-דור בתל-אביב.

את כל מה שאני יודעת על המחול ועל עולם המחול למדתי בבתי-דור. זה היה מפעל לייצור רקדנים. למדו ולימדו בלהקה זו כל המורים והפסנתרנים הטובים ביותר והתלמידים המוכשרים ביותר. לפיכך בת-דור הוציאה תחת ידיה חלק גדול מאמני המחול המובילים בישראל - רקדנים, כוריאוגרפים, מורים, מנהלי חזרות וכן הלאה. למדנו להצטיין, להתמיד, ללכת מעבר לגבולות היכולת שלנו, לדעת ולהבין את המקצוע, להיות מקצועיים. למדנו לחיות על פי מוסר עבודה יוצא דופן ולאהוב את תהליך העבודה ואת המקצוע עצמו. למדנו בעיקר להיות הרקדנים והאמנים הטובים ביותר. עד היום אני מרגישה ברת מזל על כך שזכיתי ללמוד ולעבור את ההכשרה שלי במקום הזה, לפתח ידע רחב שבנה את הקריירה שלי בשלושים השנה האחרונות, כרקדנית, מורה לבלט ומנהלת של להקת מחול. הידע וההכשרה שקיבלתי שם הציבו לי רף שאני שואפת להגיע אליו ונתנו לי כלים ליישם זאת. זה עשה אותי מי שאני היום והפך לאהבה הגדולה של חיי.

במהלך השנים שלי בבית הספר בת-דור (גיל 13-20) מצאתי את עצמי, מנהלת סוג של חיים כפולים בגיל ההתבגרות. בבוקר, בתיכון דתי לבנות ובערב עם התלמידים למחול התל-אביביים. השקפת העולם הייתה מנוגדת לחלוטין למקום ולערכים שעליהם גדלתי. בהקשר של הצבא, לדוגמה, אם בשערי תקווה הסטיקור על הדלת היה "קרבי זה הכי אחי" אז על הדלת של חדר ההלבשה בבתי-דור זה היה "קב"ן זה הכי אחי". פגשתי נורמות ותפיסות שונות לגמרי בקרב חברי התל-אביביים החילוניים, שלמדו בבתי ספר לאמנות. בנוסף, אפשר לנחש שנורמות ההתנהגות הבסיסיות בין המינים היו שונות לחלוטין ממה שהכרתי, וכך גם השפה התרבותית הבסיסית. אבל אני כבר הייתי מכושפת, הייתי בפנים. היינו, התלמידים, כמו משפחה קטנה, חולקים חוויות יום יומיות אינטנסיביות בדרכינו המשותפת. כל מה שעברנו עברנו יחד. הקבוצה היא חלק חשוב בכל בית ספר או להקת מחול, ולמרות ההבדלים המהותיים בינינו, עדיין היינו קרובים מאוד. לא נתתי להבדלים להפריד בינינו. הייתי חלק מהקבוצה, תמיד, אבל בהחלט הרגשתי את הפערים בין תפיסות העולם שלנו. כולנו היינו מסורים לריקוד ולאמנות. התאמנו חמש שעות ביום, שישה ימים בשבוע, אחד-עשר חודשים בשנה. כל ילדותנו התקיימה בין המסדרונות הארוכים והסטודיואים של בית הספר. זה היה הבית השני שלנו וזה מה שהחזיק אותנו ביחד. עם זאת, מבפנים הרגשתי שהערכים, שהוטמעו בתוכי בבית ובקהילה, אינם משותפים לי ולחבריי ואינם מוצאים הד בעולמם. לא נתתי לכך להפריע למערכות היחסים שלי איתם - זה היה שונה ובסדר מצדי - וגם מצדם. עד היום חברים אלו, הם חבריי הקרובים ביותר, ביניהם אלדד בן ששון, אלעד לבנת, אילנה שטאייר, מרים קצרמן, לי ארבל ועוד רבים וטובים, כולל מורתי ורבתי רוז קסל, ממשיכים ללוות אותי בחיינו המקצועיים המשותפים כמורים, מנהלים וחברים לדרך.

במהלך הזמן הזה סיימתי את הלימודים התיכוניים והמשכתי לשנתיים של שירות לאומי. זו הייתה האפשרות שהתקיימה עבורי כנערה דתייה, ובחרתי בה על פני האפשרות של הצבא, במטרה להגיע לתפקיד בעל עשייה משמעותית, שגם יאפשר לי להמשיך בהכשרה האינטנסיבית בבתי-דור. עם סיום תקופת ההכשרה בבתי-דור, ג'נט אורדמן, המנהלת האמנותית, הזמינה אותי להצטרף ללהקה כמתלמדת. אני זוכרת את הפעם הראשונה שקיבלתי משכורת מהלהקה. התקשרתי נרגשת לאימא שלי ואמרתי לה, "אימא, אני רקדנית". הייתי בת עשרים ובדרכי לקריירת מחול נהדרת.

בהתחלה, חיי הלהקה לא הציבו אותי באתגר או איום ממשי על החיים הדתיים שלי. ההופעות תמיד התקיימו במהלך השבוע. מעולם לא עבדנו בשבת. כמות הסיוורים הייתה מוגבלת באותה תקופה. בימי הצום היהודיים הודעתי שאני חולה או שעבדתי וצמתי. בנושאים כאלה ואחרים הצלחתי להסתדר תוך כדי וסביב הדברים, כפי שעשיתי עד כה. אבל ככל שחלף הזמן הנושאים האלו התחילו לצוף. סיוורים הפכו לאחד האתגרים הרציניים יותר, בין שאלה נסיעות שהתקיימו בשבת, או חיפוש אחר אוכל כשר במקומות נידחים. לא היה אז אינטרנט, שהנגיש את האפשרויות הקיימות,

מסיפור אישי ללהקת נהרה

דניאלה בלוך

להקת נהרה, הוט מיט א פעדער מאת תמי יצחקי, רקדנית: ליה וייל, צילום: תמי וייס
Nehara Dance Group, *Hat with a feather* by Tami Izhaki.
Dancer: Leia Weil, photo: Tami Weiss

המחול לעולם הדתי שלי היה יחסית קל, הודות לכבוד ולהתחשבות של ג'נט אורדמן כלפי הדרך שלי.

למרות זאת, עם הזמן, חלק מסימני ההיכר הדתיים החיצוניים שלי היטשטשו וגם עברתי על גבולות מסוימים וקווים אדומים שקבעתי לעצמי מראש, בעקבות ההתמזגות שלי בעולם המחול. אבל לאורך כל הזמן תמיד המשכתי להקפיד על הערכים שגדלתי עליהם והאמנתי בהם. לאחר שנתיים בלהקה, הברונית דה רוטשילד נפטרה והלהקה פורקה. עשרים

אם היו כאלה, וגם אם היה, היו מקומות רבים שהגענו אליהם שלא הייתה בהם שום נגישות לאוכל כשר, בית כנסת או קהילה יהודית. בכל סיור יצרתי קשר עם חב"ד, שתמיד סייעו ככל האפשר ועזרו במתן קונטקסט יהודי לחיי, או שנאלצתי לדבוק בקווי היסוד של הדרך הדתית שלי ולהסתפק באוכל שהבאתי איתי ובישלתי לעצמי. תמיד היה אפשר למצוא אותי עם מזוודה נוספת מלאה באוכל, כדי שאף פעם לא אהיה רעבה. זה הפך לסימן ההיכר שלי והרקדנים האחרים נהנו מהאוכל הביתי הנוסף. אני חושבת שבמהלך השנים שלי בלהקת בת-דור התמרון שלי בין עולם

וחמישה רקדנים התפזרו בעולם בחיפוש אחר מקום חדש לעבוד בו. אני מצאתי את דרכי בניו יורק, שם נשארתי חמישה חודשים, בעודי מחפשת עבודה וניגשת לאודישנים, עד שבאחד הביקורים של אבא שלי שם לצורכי עבודה, במהלך ארוחת השבת, הוא נפטר באופן מפתיע. חזרתי לישראל וללהקה, שלמרבה המזל חידשה את פעילותה.

המשכתי לרקוד בבתי-דור עד לעזיבתי הסופית בשנת 2002. לאחר מכן, עבדתי תקופה מסוימת עם הכוריאוגרף עידו תדמור במסגרת להקתו, עד שבגיל עשרים וחמש החלטתי לחזור לניו יורק ולסיים את מה שהתחלתי לפני מותו של אבי. שלוש שנים גרתי במנהטן, בעודי עובדת, רוקדת וניגשת לאודישנים רבים מאוד. בשלב הזה של הקריירה שלי האתגרים והקשיים בניהול חיי מחול מקצועיים בהיותי דתייה התחילו לשחק תפקיד רציני יותר ודוחק.

בהתחלה, כשעבדתי כפרילנסרית בפרויקטים עצמאיים, יכולתי לבחור עם מי לעבוד לא רק על פי מדדים אמנותיים, אלא גם על פי הגמישות וההבנה, שהביעו כלפי סגנון החיים הדתי שלי. ככל שהזמן חלף, הבנתי שאני מוגבלת מאוד בכמות ובאיכות הפרויקטים שאני יכולה להשתתף בהם, בהתחשב בתנאים האלה, וזה פגע מאוד בקריירה שלי. לאחר שנתיים של אודישנים אינטנסיביים בניו יורק, התקבלתי לעבודה במשרה מלאה בלהקת המחול נאייניצ'ן, להקת מחול עכשווית קטנה אשר עבדה בעיר ולרוב הופיעה מחוץ לעיר ברחבי ארה"ב. לרוע מזלי, ההופעה הראשונה שלי עם הלהקה נקבעה לערב ראש השנה. אז הנה אני, רקדנית בת עשרים ושבע, בשיא הקריירה שלה, סוף סוף מגשימה את החלום לרקוד בעיר הגדולה בעולם, וזה מתנגש עם אחד הימים הקדושים ביותר בשנה ביהדות. אני זוכרת את עצמי יושבת עם המנהלים של הלהקה ומנסה להסביר לשניהם, שלא היו יהודים, את החשיבות של היום הזה ואת האספקטים השונים בשמירה עליו. לזכותם ייאמר שהם ניסו להבין, לעזור ואפילו לכבד, אבל בסופו של דבר לא היה דבר שהם יכלו לעשות עבורי. ניסיתי כל פתרון שהיה אפשר לחשוב עליו. הצעתי להכשיר מחליפה שתופיע במקומי, לשלם לה מכיסי על כל החזרות ועל ההופעה, אבל לא הייתה אפשרות כזו. בשורה התחתונה, הבחירה הייתה ברורה - אופיע עם הלהקה על הבמה בערב ראש השנה, או שלא אוכל לעבוד איתם יותר.

תארו לכם, איך אדם יכול לקבל החלטה כזו? אחרי מחשבה רבה, התייעצות ודיון על הדברים, הודעתי למנהלת האמנותית שאופיע עם הלהקה. ההופעה התקיימה בהולנד, מישיגן, מקום ללא קהילה יהודית באשר היא, מה שהקשה עוד יותר על המצב. הזמנתי חדר במלון קרוב לתיאטרון, כדי שאוכל לצעוד ברגל בחג וויתרתי על השכר של ההופעה, ארגנתי את התלבושת והאיפור מראש, קניתי כרטיס טיסה נוסף לחבר שלי דאז, כדי שיוכל לתקוע בשופר עבורי, מאחר שלא היה שום בית כנסת באזור בכלל. בישלנו בניו יורק והבאנו מזוודה של אוכל אתנו. ארזנו תפוח ודבש וטסנו למישיגן. בערב ההופעה התפללתי את תפילת ערב ראש השנה בחדר שלי, עליתי על הבמה, הופעתי, ירדתי מהבמה והקאתי. העניין הוא, שבסופו של דבר, אפשר למצוא כל מיני "קומבינות" ושיטות כדי לשמור שבת או חג מבחינה טכנית, אבל עבורי רוח החג חסרה נואשות. הנשמה שלי הרגישה את זה והגיבה בהתאם. המקרה הזה היה אחד המקרים הקיצוניים יותר, בניגוד לבעייתיות שבין העולמות שלי וזה טלטל אותי מאוד והיה לנקודת מפנה בחיי.

אני חושבת שזו הייתה אחת ההתנסויות שהביאו אותי להבנה שהתנגשות העולמות הזאת לא ממש עובדת. את מנסה כל כך להביא את המהות שבך ולהישאר נאמנה לדרך שלך בכל אספקט של החיים, אבל מה שקורה בסוף הוא שמרוב מאמץ לא להתפשר בשום דבר או באף חלק את מתפשרת בשניהם. הקריירה שלי המשיכה להתקדם. המשכתי לעבוד עם נאייניצ'אן, נפצעתי, עברתי ניתוח גב קשה ומסובך, שיקמתי את עצמי במשך שנתיים, חזרתי לישראל והתחלתי לעבוד כרקדנית

פרילנסרית בפרויקטים עצמאיים עם כוריאוגרפים, כמו סאלי אן פרידלנד, יורם כרמי, האופרה הישראלית החדשה ועוד. כל האנשים שעבדתי איתם ידעו מי אני וקיבלו את הגבולות שלי במסגרת הפרויקט והיצירה, אבל עדיין נאלצתי להתפשר ולהיות מוגבלת. התחלתי ללמד בלט וגיליתי את האהבה הגדולה שלי להוראה, הכשרה וחינוך של התלמידים הצעירים. קיבלתי את ה-BA שלי בהוראת מחול מהאקדמיה למחול בירושלים. בגיל 32 הייתי בפסגת הקריירה שלי - רוקדת, מלמדת ולומדת מהבוקר ועד הערב, ועדיין הייתי אומללה.

תקועה בין שני עולמות, לא בטוחה כבר מי אני בכלל, תוהה באיזו דרך לבחור ואיך לחיות כך או לשרוד אחרת. הבנתי שאני לא יכולה להמשיך לחיות ככה, אז קיבלתי החלטה, אחת מהקשות בחיי. עזבתי הכול. ארזתי תיק וקניתי כרטיס טיסה - כיוון אחד להודו, בעודי משאירה מאחוריי את הקריירה שלי, את המשפחה, את הדירה שאהבתי ואת החיים שאני מכירה. בפעם הראשונה זה עשרים ושלוש שנה יצאתי מהסטודיו והפסקתי לרקוד. השינוי העצום והפתאומי הזה בחיי, יחד עם החוויה שעברתי בהודו, היו את תחילתו של העידן החדש, תמורה בחיי, אבל עדיין לא ידעתי את זה. לאחר חמישה חודשים בהודו חזרתי הביתה. הייתי אותה דניאלה, אבל שונה.

דברים לא חזרו להיות כפי שהיו, ולא היה יכול להיות אחרת. חזרתי ללמד ושוב התחלתי לעבוד כרקדנית, אבל בדרך הרבה פחות אינטנסיבית. פתאום היה לי יותר זמן לעצמי, לחשוב, להיות, לא הייתי בדחק הישרדותי כמו קודם, וזה נתן מקום להתפתחות ולהעמקה רוחנית. עד אז הייתי במאבק מתמיד רק כדי להצליח לשמור על הרובד הדתי הבסיסי - שבת, כשרות וכו'. עכשיו, כשהייתי מחוץ לעין הסערה, היה מקום חדש לפתח ולהעשיר את החיים הרוחניים והמעשיים שלי כיהודייה דתייה.

בנקודה זו התחיל להיוולד בדעתי הרעיון לעשות שינוי. אני זוכרת שישבתי עם חבר טוב שלי וחלקתי איתו את המצוקה והקשיים שבהכלה של שני העולמות האלה בתוכי. הוא אמר לי בפשטות "למה שלא תמזגי את שני העולמות האלה יחד?". הסתכלתי עליו כאילו הוא משוגע, יודעת שהעולמות האלה כה סותרים ולא ניתנים לשילוב. אבל אז הבנתי דבר גדול. אם אני, דניאלה בלוך, מתקיימת בשני העולמות האלה, כרקדנית, מורה לבלט ואישה דתייה, ושניהם, עבורי, מקומות של אהבה גדולה ואמונה, ואני מביאה את שניהם להתקיים יחד, אז חייבת להיות דרך. וגם אם אני עושה את זה, חייבות להיות עוד כמוני. הרי לא ייתכן שאני היחידה. ברגע הזה הרגשתי כמו חיזר שגילה שהוא לא לבד בעולם, נולד הגרעין של להקת המחול נהרה. לא היה לכך שם, או פנים, אבל הזרע נזרע.

התחלתי לקרוא, לחקור ולחפש אילו שילובים קיימים בארץ בין מחול מקצועי לקהילה הדתית. כמו כן, חיפשתי חומרים על ריקוד בטקסטים ובספרים היהודיים ובכלל. נחשפתי למספר קבוצות מחול של נשים בז'אנר הזה, אבל לא התחברתי לאף אחת מהן אמנותית או אידאולוגית. אחת הנקודות העיקריות הייתה שכל קבוצות הנשים הופיעו בפני נשים בלבד, כפי שמתבקש על פי ההלכה היהודית. הנקודה הזאת לא מצאה מקום לביטוי הדתי האישי שלי ולדרך האמנותית שלי. מעולם לא הייתה לי כוונה לצאת נגד הדרך הדתית המקובלת או נגד הנורמות ההלכתיות. בפשטות, הייתי מוכרחה למצוא את המקום שלי, שיאפשר לי להיות מי שאני. הלהקה שראיתי בעיני רוחי דרשה, מצד אחד, לספק מבנה ראוי לנשים דתיות לשמור על אמונתן ללא פשרה, אך, מצד שני, לספק מבנה מקצועי ואמנותי בסטנדרט גבוה שיאפשר להן לפרוח כרקדניות, ולקדם את הקריירות שלהן כרקדניות מקצועיות. בחזון שלי, הלהקה הייתה מוכרחה להיות חלק בלתי נפרד מקהילת המחול הישראלית, אבל גם להמשיך להשתייך לקהילה הדתית - לתקשר ולהיות באינטראקציה עם שני העולמות. אז איך עושים דבר כזה?

להקת נהרה, הוט מיט א פעדער מאת תמי יצחקי, רקדניות: בר רוגל, סנונית ברבן, דליה פרץ, צילום: תמי וייס
 Nehara Dance Group, *Hat with a feather* by Tami Izhaki. Dancers: Bar Rogel, Snunit Baraban, Dalia Perez,
 photo: Tami Weiss

ההחלטה הראשונה שקיבלתי הייתה שהלהקה תהיה להקה נשית - כולל הרקדניות והצוות האמנותי. הכוריאוגרפיות, מנהלות החזרות, מעצבות התלבושות, המורות - כל מי שבאה במגע ישיר עם הרקדניות צריכה להיות אישה, כדי שתיווצר אטמוספירה שתתאים לרקדניות. ההחלטה השנייה שקיבלתי היא שהלהקה תשאף לעבוד ולהתנהל בצורה אומנותית ברמה הגבוהה ביותר, כי אין דרך אחרת. ההחלטה השלישית הייתה שההופעות שלנו יהיו פתוחות לכל הקהלים - דתיים, חילוניים, יהודים, לא יהודים, וכן - גם גברים וגם נשים. ההחלטה האחרונה לא הגיעה בקלות מידית. הפן הזה עלה בקנה אחד עם הפן המקצועי, שהבנתי כי אם נגביל את עצמנו לקהל נשי בלבד, ננתק את עצמנו מקהילת המחול שאנו חלק ממנה. לא נוכל להשתתף בפסטיבלים המובילים, הקולגות שלנו לא יוכלו לצפות בנו, וזה יהפוך אותנו ללא רלוונטיות. באותה נשימה לא רציתי להרחיק כך את הקהל החילוני ולמנוע את המפגש שלו איתנו ועם דרך החיים שלנו, מפגש שיכול לפתוח אפשרויות חדשות של היכרות והבנה. עבורי, לקחת את צורת האמנות המופלאה הזאת ולעשות אותה בכל דרך פחות ממצינית, בכל דרך שלא תיקח אותה לגבהים ולעמקים שלה, היה לא פחות מחילול הקודש.

על ההחלטה הזאת ספגנו, ואנחנו עדיין סופגות, ביקורת קשה מחלקים שונים של הקהילה, ותמיכה נוגעת ללב מחלקים אחרים.

שלא לומר האפשרות להביא אותו לקדמת הבמה, נחשבים בכל דת ללא צנזורים, אסורים ולמעשה נתפסים כסוג של אויבים.

בקרוב חלק גדול מהציבור הדתי יש מרחק גדול מהקיום הגופני שלו. במשך עשרות ומאות שנים הגוף לא לקח חלק בעולם הזה, לא כמשתתף פעיל ולא כצופה, אבל בזמן האחרון מתחיל לבעבע שינוי. הקהילה הדתית בישראל מתחילה לפתח עניין באמנויות הבמה. מתגלה רעב לידע וצמא לחוויה. בשנים האחרונות נפתחים יותר ויותר בתי ספר למחול וקבוצות מהז'אנר הזה, ונהרה נוצרה ונולדה מתוך השינוי הזה.

ברגע שהבנתי יותר מה הכיוון שלי ומה המטרות שלי, התחלתי לחפש רקדניות. לאורך החודשיים הבאים חיפשתי באינטרנט ובית אחר רקדניות שיתאימו לקריטריונים שעיצבתי. בראש ובראשונה, חיפשתי נשים דתיות, בעלות זהות יהודית ברורה ועמוקה, רקדניות נהדרות, עם הכשרה רצינית, עם יכולות מגוונות, אינטליגנטיות, נשים חזקות שהאישיות שלהן עניינה אותי. החיפוש עצמו לא נעשה בצורה הקונבנציונלית. לא ערכתי אודישן, אלא ביררתי מפה לאוזן. שאלתי את כל חבריי הרקדנים מקהילת המחול אם הם נתקלו במישהי שעונה לדרישות האלו. על פי רוב, התשובה הייתה שלילית. חיפשתי דבר ספציפי מאוד, ולא היה מקום לפשרה. למרבה המזל, קהילת המחול קטנה, כמו הקהילה הדתית, ושמועות עוברות מהר מפה לאוזן. בסופו של דבר, התגלגלו אלי כמה מספרי טלפון, שהובילו לכמה נוספים, שהובילו אותי לשלוש הרקדניות הראשונות של נהרה: סנונית ברבן, ליה וייל וב"ר רוגל. הרקדנית הרביעית, דליה פרץ, התגלתה באודישן שערכתי לאחר מספר חודשים. היא מיד תפסה את העין שלי, והתחלנו את הדרך המשותפת שלנו יחד. היום, כשאני מסתכלת לאחור, אני יודעת שהאמנויות הספציפיות האלה ועוד שהצטרפו אלינו בהמשך

עבור אדם דתי, שמציית לחוקי ההלכה ומבני הקהילה, ההחלטה הזאת לא מובנת כלפי חוץ. ביולית ישעות רבות בחשיבה, התלבטות ושיחות עם אנשים, שמלווים אותי שנים רבות בדרך הדתית שלי, בניסיון להגיע לזיקוק של הדבר הזה שאני מנסה לעשות. בעולם היהודי יש מושג של תיקון עולם. אני חושבת שלהקת נהרה היא הדרך הצנועה שלי להביא משהו לתיקון העולם. לבנות מרחב שמאפשר לרקדניות האלה - שמסוגלות וראויות להיות רקדניות - לחיות את חייהן המקצועיים והדתיים במלואם. נהרה תהיה בית מפרה ומזין שתיתן להן לקדם את הקריירה שלהן כרקדניות בלי להתפשר על האמונות הדתיות ודרך החיים שלהן. ייחלתי לבנות מקום שייגע בחינוך התלמידים, דרך סדנאות ושיחות בנושאים, כמו אמנות, מחול, דתיים וחילוניים, לבנות רפרטואר שיהיה מורכב מיצירות מקוריות של כוריאוגרפיות מוכשרות ומובילות ויעסקו בצדדים השונים והמגוונים של חייו, נושאים שנוגעים לנשיות, תוכן וערכים יהודיים, ובקיום היומיומי שלנו. כשהבנתי יותר את האידאולוגיה ואת המטרות שלי, התחלתי לחפש רקדניות. כל אחד בעולם המחול יודע כי כשמקיימים אודישן פתוח, רקדנים רבים ינהרו אליו. קשה למצוא רקדנים טובים, מוכשרים ומאומנים היטב, וכשמסויפים לרשימת הדרישות את היותן נשים רקדניות ודתיות, שעברו הכשרה רצינית, ובעלות ניסיון מקצועי, הקושי גדל והופך לכמעט בלתי אפשרי.

צריך להבין שהרוב המוחלט של המשפחות הדתיות לא ישלחו את הילדים או הילדות שלהם ללמוד מחול. כל התחום הזה לא מהווה חלק מהחוויה הדתית. המשפחות שכן שולחות את הבנות שלהן לרקוד בדרך כלל עושות זאת בחוג קטן ונחמד ליד הבית, וממש לא מכוונות לכך שבתן תשאף לפתח זאת כקריירה. כמו שסבא שלי אמר לי פעם - "לרקוד זה לא מה שנערה יהודייה טובה עושה". זו הייתה הגישה. ריקוד, הגוף, השימוש בגוף,

להקת נהרה, ש מאת דורון רז, רקדניות: סנונית ברבן, דליה פרץ, ליה וייל, צילום: אסקף
 Nehara Dance Group, *Sheen* by Doron Raz. Dancers: Shunit Baraban, Dalia Peretz, Leia Weil, photo: Ascaf

מתחילת דרכנו מצאנו את עצמנו מתמודדות עם אתגרים שונים. כמו כל מוסד אמנותי אחר, גם נהרה נמצאת במאבק הישרדותי מתמיד מבחינה כלכלית. כל תהליך הקמת הלהקה התבסס לחלוטין על החסכונות הפרטיים והצנועים שלי, שהשקעתי ללא היסוס כדי להגשים את החלום הזה. אז הבנתי שכדי ליצור מחול איכותי צריך תנאים מתאימים: סטודיואים, משכורות לרקדנים, תלבושות, שכירת תיאטראות, צוות טכני ועוד. כל אלו דורשים מימון משמעותי. במהלך הזמן, כשהחסכונות הלכו והתמעטו, אחרים התגייסו לעזור. קיבלנו תמיכה ממספר תורמים פרטיים וכן ממימון ציבורי, מפעל הפיס ועוד, אבל האיום הכלכלי על קיומה של הלהקה קיים לעולם. אני תמיד אומרת שיש לי כאלף רעיונות בכל יום, אני רק צריכה שמישהו יעזור לי להגשים אותם.

האתגרים אין סופיים ותמיד דורשים מידה של יצירתיות. אחד האתגרים שצצים לעתים קרובות הוא הצורך למצוא דרך לתפקד כלהקה מקצועית באיזון כלשהו עם הצדדים של הקיום האנושי הדתי. לדוגמה שכוחות של רקדניות אימהות עם ילדים והריונות תכופים (כמקובל בחברה הדתית). כבר עבדנו לא פעם עם ילדים חולים בסטודיו, או תינוק שזה עתה נולד, שדורש מאתנו הפסקות הנקה בחזרה, ביטול חזרות קריטיות בימי צום, אף שהופעה גדולה עומדת לפנינו, או חזרות בימי שישי, כשהרקדניות מגיעות עם כל ארוחת השבת שלהן כבר מוכנה. עברו עלינו הרבה רגעים וסיפורים יוצאי דופן, אבל יש אחד בלתי נשכח שהתרחש לפני כשלוש שנים, כשהוזמנו להופיע בפסטיבל *Sacre de Arte* במדריד. דליה, אחת הרקדניות, בדיוק ילדה את בתה הרביעית והסיוור נקבע לשלושה חודשים לאחר מכן. כשסיפרתי על כך לדליה, היא אמרה שאין סיכוי שתוכל לנסוע, וודאי שלא להיות מסוגלת או מוכנה פיזית למה שזה דורש. נוסף לכך, היא גרה בזיכרון יעקב ולא הייתה לה נגישות לשיעורים, כפי שיש בתל-אביב. שאלתי אותה מה אני יכולה לעשות כדי

הדרך הן חלק מהותי ממה שהפך והופך את להקת נהרה למה שהיא. הן היו ועודן השותפות שלי בחמש השנים האחרונות בבניית מפעל החיים הזה ועוזרות בהפצת הרעיון שלנו בעולם.

בסתיו 2011 התחלנו לעבוד ולבנות את הרפרטואר שלנו. הזמנתי את תמי יצחקי, כוריאוגרפית ידועה, מעניינת ומחוברת לעולם הדתי, שיחד עם בעלה, רונן יצחקי, הקימו את אנסמבל כעת, קבוצת מחול של גברים דתיים, כדי ליצור את היצירה הראשונה שלנו. תמי בחרה לצלול לנושא השער והאפשרויות הסימבוליות השונות שטמונות בו עבור הנשים. היא יצרה את *הוט מיט א פעדאר*, שהפכה לאחת מיצירות הדגל שלנו, איתה אנחנו מופיעות עד היום.

לאחר מכן, עבדנו עם כוריאוגרפיות מובילות נוספות: רייצ'ל ארדוס יצרה עבורנו את *טייטא*, סוניה ד'אורליאנס ג'וסט, יוצאת להקת בת-שבע, יצרה את *Lights Transcending*, והיצירה האחרונה שלנו, *ש*, נוצרה על ידי דורון רז. כל יצירה שונה מקודמתה באופן מהותי, הן בשפה התנועתית והן בכיוון האמנותי והתוכן.

חלק מהמטרה שלנו היא להיות פלטפורמה שחושפת את דרך החיים שלנו לקהל. כפועל יוצא מכך, היצירות שלנו מגוונות ונותנות ביטוי בדרכים שונות לתוכן יהודי ואוניברסלי. כך, קהל שאינו דתי, מקבל חלון הצצה לנושאים דתיים ויהודיים שאולי לא פגש, ולחיים כרקדנית וכאישה דתייה. אנחנו מקוות לגשר בין אנשים מרקעים שונים בעצם היותם קהל שמגיע לתיאטרון, יושב זה לצד זה וחולק חוויה חדשה ומשותפת. ברמה האמנותית, המטרה שלי הייתה ועודנה לבנות להקה רפרטוארית שמציגה כוריאוגרפים שונים שכל אחד מהם מביא עולם ידע אחר, שפה ותנועה, וממשיכים לאתגר את הרקדניות, את הוורסטיליות שלהם והצמיחה שלהן כאמניות.

שתשנה את דעתה. לאחר ששקלה את העניין, שלחתי אליה הביתה את נעמי ניסים, חברה ותיקה מימי בת־דור, שעבדה איתה פעמיים בשבוע ונתנה לה שיעורי פילאטיס ובלט בסלון, עד שהייתה מוכנה להיכנס לחזרות. לא יכולתי לעשות זאת בעצמי כי בדיוק ילדתי בעצמי את בני הבכור, עברי יחיאל. העברנו את כל החזרות שלנו מתל־אביב, בה אנחנו עובדות בדרך כלל, לנתניה, כדי שלדליה יהיה קל יותר לנסוע ולחזור עם התינוקת החדשה. במשך תקופת החזרות שמרתי בסטודיו על שני התינוקות כדי להיות במעקב על הנעשה, בעוד מנהלת החזרות שלנו, דנה שובל (עוד חברה מימי בת־דור), עבדה עם הרקדניות. מיותר לציין שזה לא מצב שמוצאים באופן תדיר בכל להקה אחרת, אבל עבורנו זה היה עוד אתגר אחד מתוך רבים, שלמדנו להתמודד אתם. אין הרבה רקדניות שיוולדות ומגדלות ארבעה ילדים במהלך קריירת המחול שלהן. זה אחד ההיבטים הייחודיים בנהרה ובלהקות דומות. שלושה חודשים לאחר הלידה דליה עלתה על מטוס עם התינוקת שלה, טסה למדריד והופיעה עם הלהקה. שנתיים מאוחר יותר יצאנו לסיור נוסף, הפעם למונטווידאו, אורוגוואי, ששוב, מיותר לציין, גם הפעם היה אתנו תינוק.

אחד האתגרים הגדולים שתמיד עומד בפנינו הוא אתגר התלבשות. אנחנו משתדלות לאזן בעדינות בין צניעות, נוחות ואפשרות תנועה עבור הרקדניות, להדגיש את האסתטיות של הגוף, בלי לחשוף יתר על המידה ולהתחשב בדגשים אמנותיים. בכל יצירה חדשה הנושא הזה מעלה שאלות חדשות והופך לתהליך ארוך, כמעט כמו היצירה עצמה. אתגר נוסף, שעומד מולנו כל הזמן, הוא הכרה מצד הקהילה הדתית. עבור חלקים בקהילה אנחנו נחשבות לפורצות דרך ומהפכניות, אבל יש אחרים שמתנגדים לדרך שלנו, וזה דבר שמוציא אותנו מחוץ לגדר. כך או אחרת, אנחנו לא תופסות את עצמנו כלא שייכות לעולם ההלכתי ומתקיימות כחלק אינטגרלי מהקהילה הדתית. יש לנו קול משלנו והרבה רצון לתרום לקהילה ולסביבה. עבורנו, אורך החיים שלנו הוא מקפצה ליצירה ומעשיר את חיינו ואת האמונות שלנו. אנחנו לא מנסות לשנות או לבטל את ההלכה, אלא לנווט בין הקווים בעודנו שומרות עליהן.

במהלך השנים ערכנו שיחות ודיונים רבים עם הקהלים שלנו, עם תלמידי מחול וקהילות יהודיות בארץ ובעולם בדיוק על הנושאים האלה. הדיונים האלה עוזרים מאוד לי ולרקדניות שלי לחדד את הדרך שלנו, את המטרות שלנו ואת האידיאולוגיה ואת הרצון שלנו להביא לשינוי. זהו תמיד מאבק עבורנו, לחתור לסטנדרט גבוה של האמונות שלנו בלי להתפשר על מערכת האמונות שלנו. השיח הזה משאיר אותי ערה בלילות, מתלבטת ללא הפסקה מה הדבר הנכון לעשות - מה יביא לטוב, יחנך לטוב ויעשה צדק עם שני העולמות. התקווה והשאיפה שלי היא דרך להקת נהרה ודרך ההוראה, להוות השראה לדור חדש של רקדניות מתוך הקהילה הדתית, לחשוף אותן ואת הציבור שלנו לאמונת

המחול. לתת להן אפשרות להכשרה טובה ולסיכוי אמתי להיות מי שהן בלי פשרה או איום.

בראש ובראשונה, בחיי המקצועיים אני מורה, האהבה הגדולה שלי היא בלט והוראתו. לראות את ההתקדמות של התלמידים שלי, לראות אותם דבקים במטרה ומתפתחים, הופכים עם הזמן לבני אדם ורקדנים טובים יותר, ולהנחיל להם את התשוקה והאהבה לאומנות הזו ולמקצוע זה הדבר שנותן לי הנאה וגאווה יותר מכל. מחול הוא כלי חינוכי עצום בעיניי. הוא מלמד אותך להרחיב את עצמך, להיות הכי טוב שאתה יכול, להתעלות ולעמוד מול כל אתגר ועוד הרבה מעבר לכך. לפני מספר שנים התחלתי ללמד בלט בקהילה הדתית במסגרת בית ספר לאמנויות לבנות - אולפנת הללי. לאחר הרבה שנים כמורה, אני זוכה להביא את הכלי החינוכי החשוב הזה לתלמידות מחול בקהילה שלי. אני נרגשת מהתלמידות האלה, שמגלות עולם חדש, דרך אמנותית ודרך חיים חדשה ונלהבות ממנה. זה כבוד גדול עבורי להיות חלק מהדבר הזה, בעוד שלפני שלושים שנה, כשהתחלתי בדרכי להיות רקדנית, הייתי לגמרי לבד. מתוך 500 תלמידים בבת־דור, אני הייתי התלמידה הדתית היחידה. היום המהלך הזה הולך ומשתנה: הנערות האלה רוצות לרקוד ולהיות רקדניות ולאט לאט צצים עוד בתי ספר שמתאימים להן. כולי תקווה שבשנים הבאות בתי ספר אלו יהוו קרקע טובה ופורייה ויצמיחו רקדניות ללהקות מחול, כמו נהרה, והמאבקים שאנחנו חוויונו ילכו ויתמעטו.

בכל הנוגע לנהרה, אני עדיין משתאה על כך שלפני חמש שנים לא היה דבר, ועכשיו יש. בסיפור האישי שלי, המשפחה שלי ונהרה גדלו במקביל. אחרי שנים, בהן רקדתי והתמסרתי לקריירה שלי, פגשתי את בעלי רענן, שמההתחלה היה חלק אינטגרלי מנהרה, בדיוק כמוני. אם אני האימא, הוא ללא ספק האבא. שלושת הבנים המופלאים שלנו נולדו בטווח של פחות משלוש שנים, הצטרפו ל"אחותם הגדולה" נהרה.

אני לא יודעת מה העתיד טומן בחובו עבורנו, אבל מתפללת לבורא עולם שימשיך לשמור עלינו ולהעניק לנו השראה, שימשיך להאיר בפנינו את הדרך ונוכל לעסוק במקצוע היפהפה הזה לעוד שנים רבות.

דניאלה בלוך רקדנית, מורה לבלט קלאסי, מייסדת ומנהלת של להקת נהרה. למדה באולפן בת־דור ורקדה בלהקת בת־דור, להקת עידו תדמור ולהקת נאי־ניצ'ן בניו־יורק. רקדה בפרויקטים עצמאיים עם יורם כרמי - להקת פרסקו, סאלי אן פרידלנד והאופרה הישראלית. בעלת תואר ראשון B-Dance מהאקדמיה הגבוהה למוזיקה ומחול, ירושלים. מורה לבלט קלאסי בבתי הספר עירוני א' תל־אביב, אולפנת הללי בגבעת וושינגטון ובית הספר "צעדים" בכפר סבא.